

Právní hermeneutika

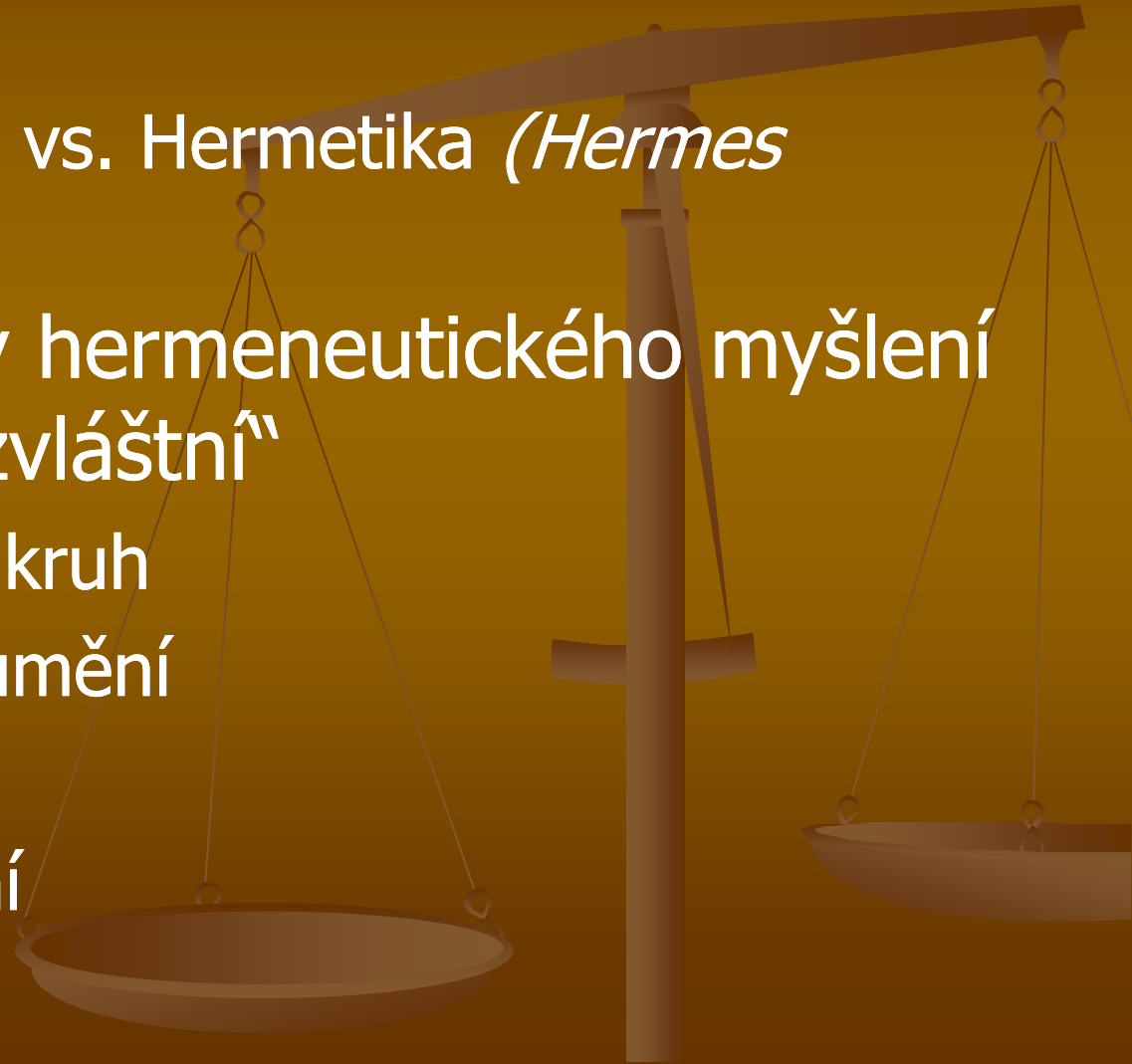
-
magie, nebo věda?

JUDr. Lukáš Hlouch, Ph.D.

KPT PrF MU v Brně

Magie, nebo věda?

- Terminologie
 - Hermeneutika (vs. Hermetika (*Hermes Trismegistos*)
- Některé termíny hermeneutického myšlení jsou poněkud „zvláštní“
 - Hermeneutický kruh
 - Horizont porozumění
 - Předvědění
 - Předporozumění

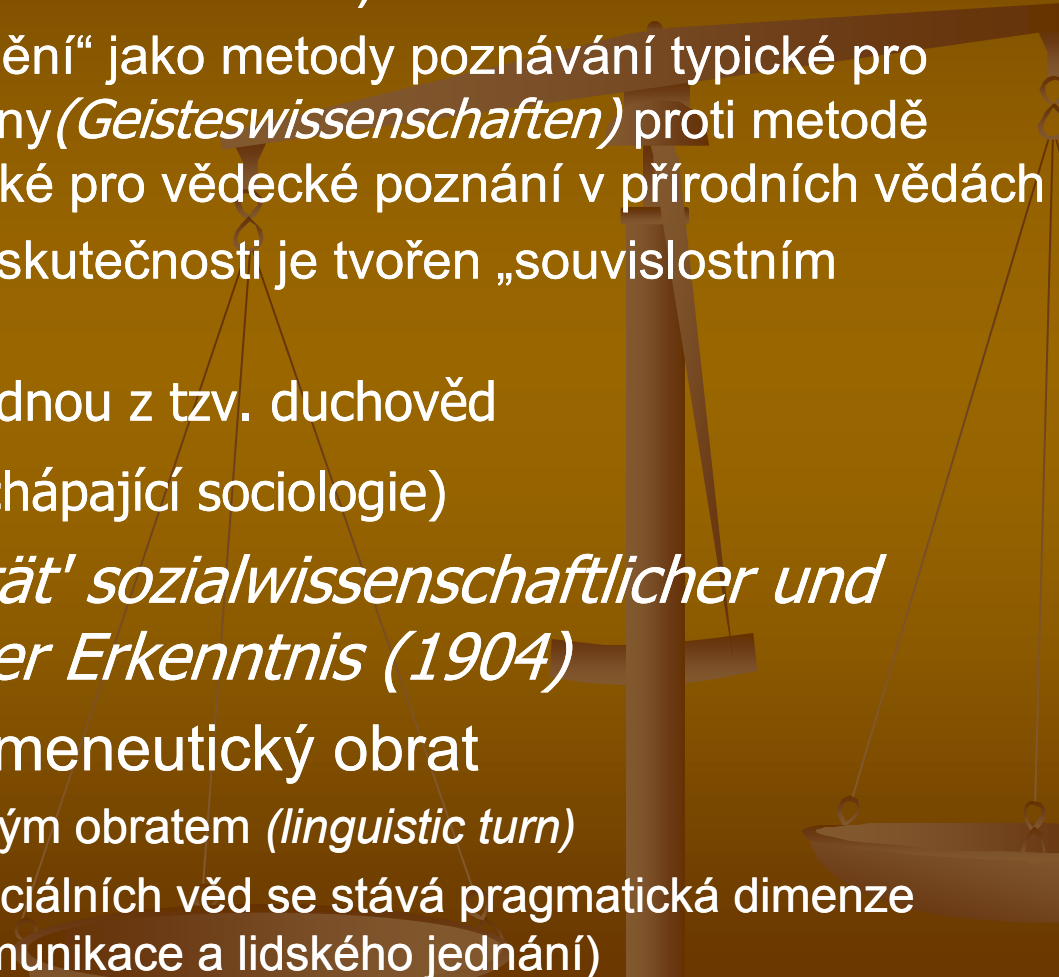
Hermeneutika jako filosofický směr

I.

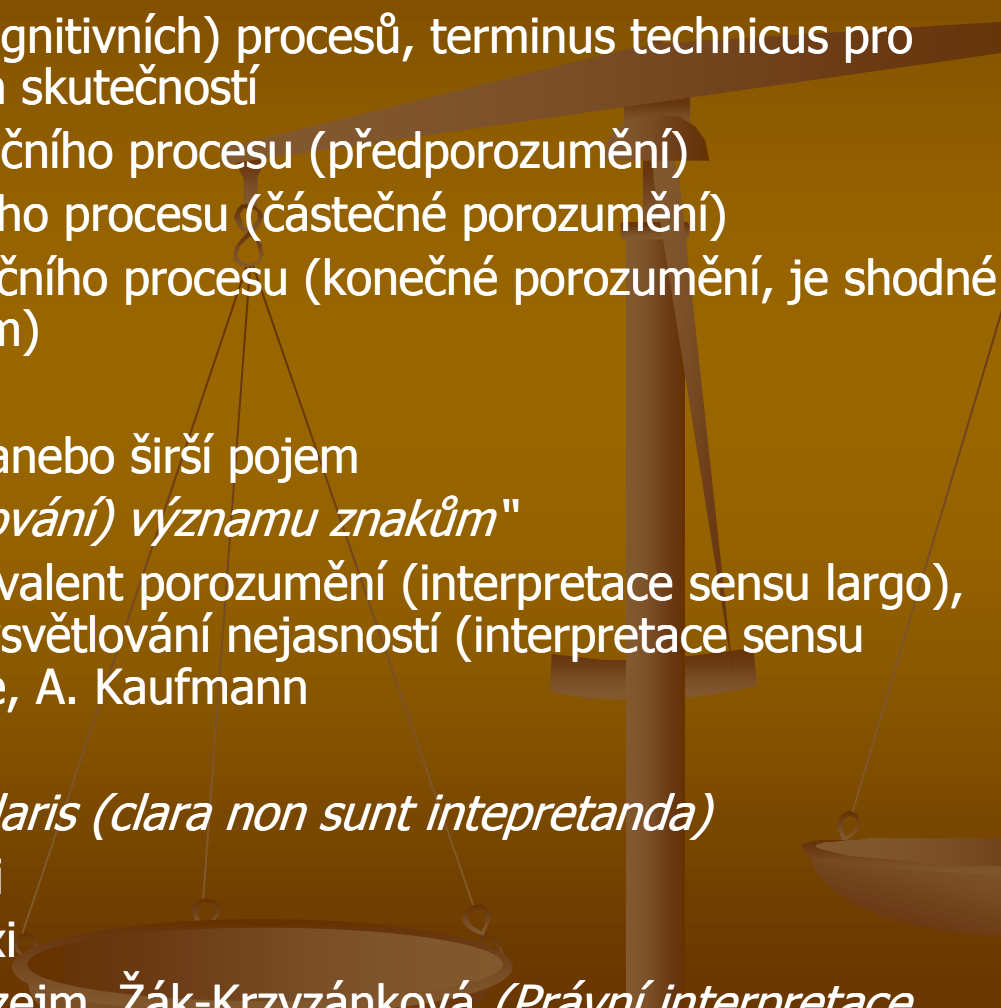
- nauka o porozumění, výkladu a interpretaci (ars interpretandi, techné hermeneutiké)
- Kořeny hermeneutického myšlení v antickém myšlení (Hérakleitos, Sokrates, Platón...) – zejména tzv. sokratovsko-platónský dialog
- Bůh Hermés, termín „*hermenéus*“ (skrytý smysl)
- Hermeneutica specialis x hermeneutica generalis
 - Od 17. století snaha najít obecnou teorii výkladu dějinných skutečností (skutečností souvisejících s činností lidského ducha)
 - Moderní hermeneutické myšlení
 - F. D. E. Schleiermacher (1768 – 1834)
 - „úkol hermeneutiky se objevuje všude kde zachycujeme myšlenky nebo řady myšlenek pomocí slov.“
 - Hermeneutika jako umění porozumění
 - Gramatický a psychologický rozměr porozumění

Hermeneutika jako filosofický směr

II.

- Wilhelm Dilthey (1833 – 1911)
 - Rozlišení „rozumění“ jako metody poznávání typické pro duchovní disciplíny (*Geisteswissenschaften*) proti metodě „vysvětlení“ typické pro vědecké poznání v přírodních vědách
 - Význam dějinné skutečnosti je tvořen „souvislostním působením“
 - Právní věda je jednou z tzv. duchověd
 - Max Weber (tzv. chápaající sociologie)
 - *Die 'Objektivität' sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer Erkenntnis (1904)*
 - 20. století – tzv. hermeneutický obrat
 - Podmíněn tzv. jazykovým obratem (*linguistic turn*)
 - Centrem pozornosti sociálních věd se stává pragmatická dimenze porozumění (vztah komunikace a lidského jednání)
-

Základní hermeneutické pojmy

- Porozumění
 - Jeden z poznávacích (kognitivních) procesů, terminus technicus pro poznávání tzv. dějinných skutečností
 - a) předpoklad interpretačního procesu (předporozumění)
 - b) dílčí fázi interpretačního procesu (částečné porozumění)
 - c) konečný cíl interpretačního procesu (konečné porozumění, je shodné s interpretačním závěrem)
 - Interpretace (výklad)
 - Synonymum rozumění, anebo širší pojem
 - Def.: „přiřazování (udělování) významu znakům“
 - Někdy užívána jako ekvivalent porozumění (interpretace sensu largo), nebo jen ve významu vysvětlování nejasností (interpretace sensu stricto) – např. W. Kriele, A. Kaufmann
 - „Sens-clair“ doktrína
 - *Interpretatio cessat in claris (clara non sunt interpretanda)*
 - K. Larenz, J. Wróblewski
 - Rezonance v právní praxi
 - V současné době u nás zejm. Žák-Krzyžánková (*Právní interpretace mezi vysvětlováním a rozuměním*)
-

Právní hermeneutika

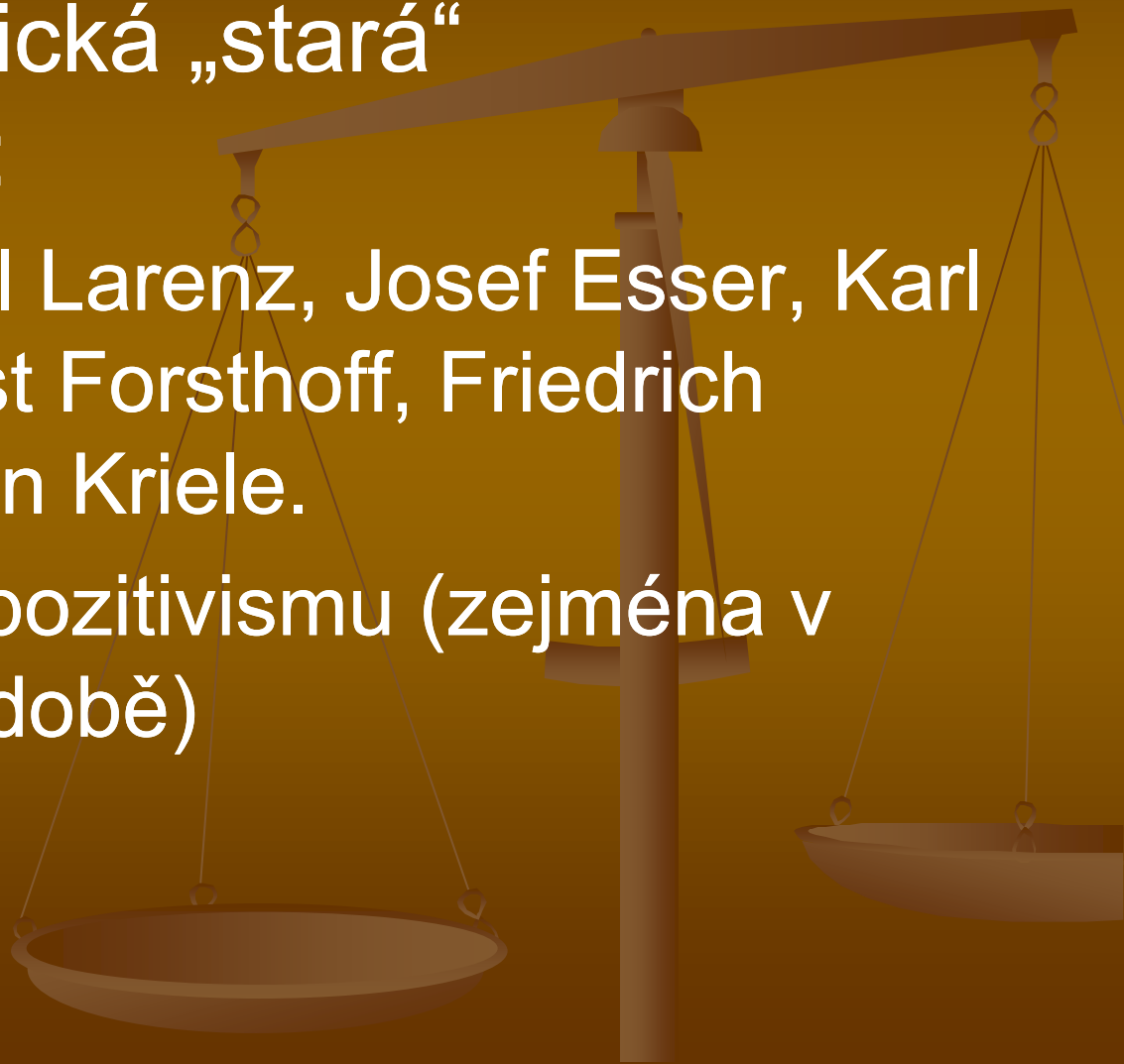
- právní hermeneutika se zabývá právní interpretací a právním porozuměním
- Vývoj od dob antiky jako pomocná disciplína právní vědy
- Předmět zkoumání právní hermeneutiky
 - výklad textových a netextových právně relevantních skutečností
 - Textové skutečnosti (zejména právní otázky)
 - Normativní texty (právní předpisy), judikatura, doktrína
 - Netextové skutečnosti:
 - Skutkové otázky (*brute facts*)
 - I skutkové okolnosti bývají často vyjádřeny v podobě textu, které vypovídají o skutkových okolnostech právních případů

Směry právní hermeneutiky

- Dělení zastávané polskou teorií práva (Brozek, Stelmach)
- **Metodologická právní hermeneutika**
 - tzn. právní metodologie či metodologie výkladu
 - Subjekt – objektové schéma porozumění
 - Moderním zakladatelem F. C. von Savigny (1779 – 1861)
 - Dílo *System des heutigen römischen Rechts*
 - Interpretace = „rekonstrukce“ myšlenky obsažené v zákoně
 - Emilio Betti (italský právník, 1890 - 1968)
 - *Allgemeine Auslegungslehre als Methodik der Geisteswissenschaften* (1955)
 - Snaha vytvořit metodologii všech humanitních věd (hermeneutica generalis) na půdorysu zásad právní interpretace

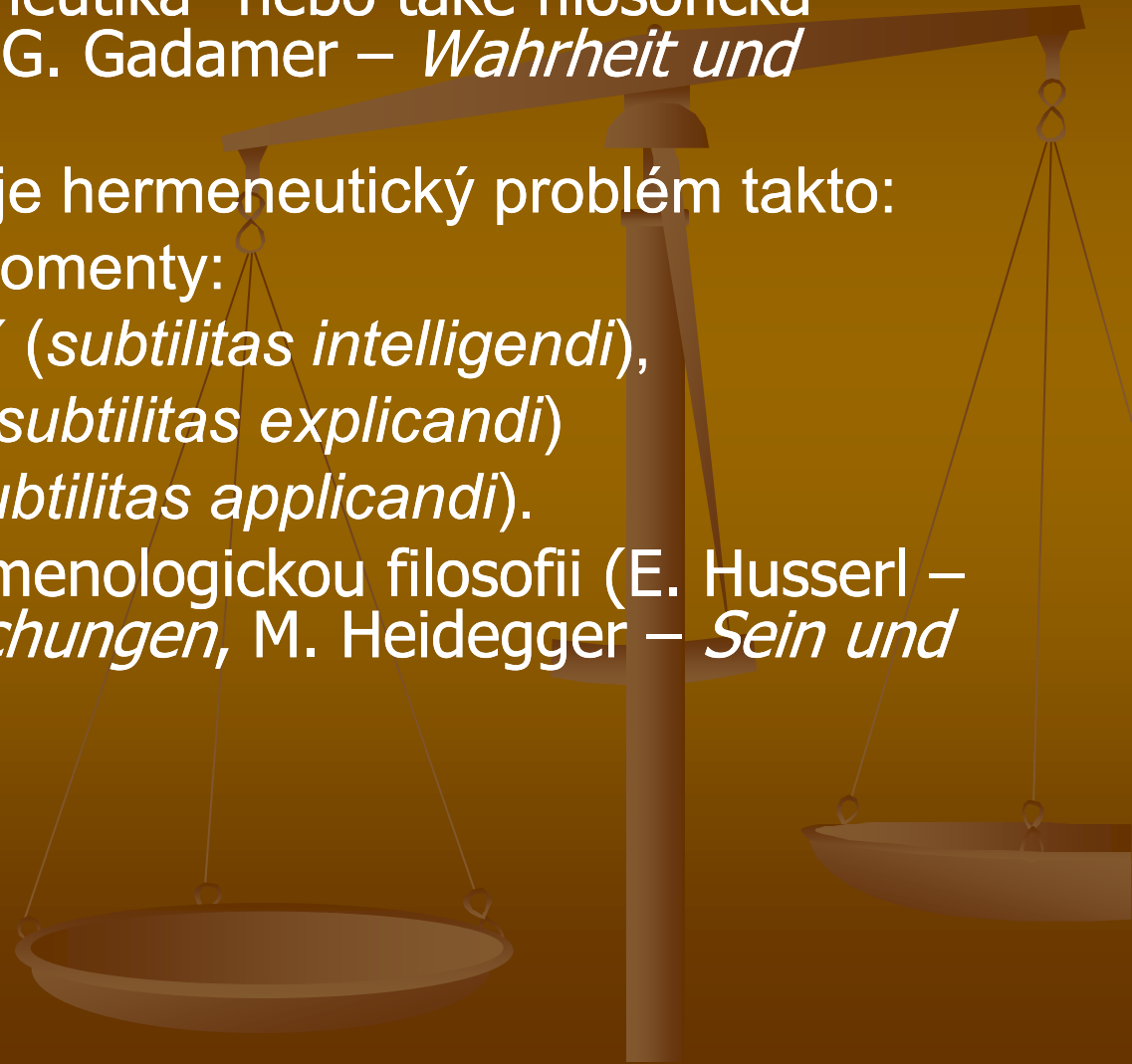
Směry právní hermeneutiky

- Ad metodologická „stará“ hermeneutika:
 - H. Coing, Karl Larenz, Josef Esser, Karl Engisch, Ernst Forsthoff, Friedrich Müller a Martin Kriele.
 - Alternativa k pozitivismu (zejména v jeho „ryzí“ podobě)

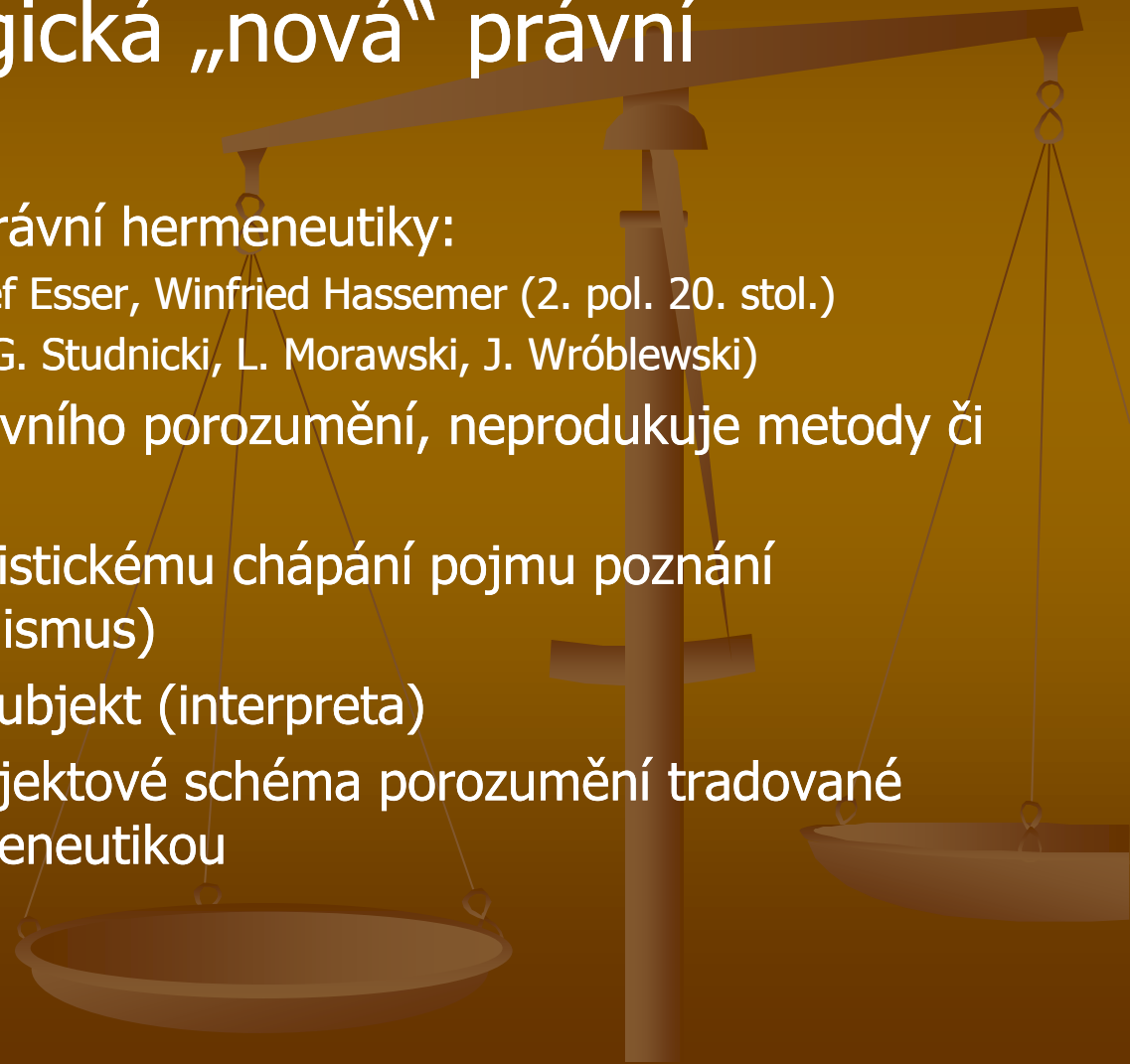
Směry právní hermeneutiky

- **Fenomenologická „nová“ právní hermeneutika**
 - Tzv. „nová hermeneutika“ nebo také filosofická hermeneutika (H. G. Gadamer – *Wahrheit und Methode*)
 - Gadamer vymezuje hermeneutický problém takto:
 - tři propojené momenty:
 - porozumění (*subtilitas intelligendi*),
 - vysvětlení (*subtilitas explicandi*)
 - aplikace (*subtilitas applicandi*).
 - Navazuje na fenomenologickou filosofii (E. Husserl – *Logische Untersuchungen*, M. Heidegger – *Sein und Zeit*)

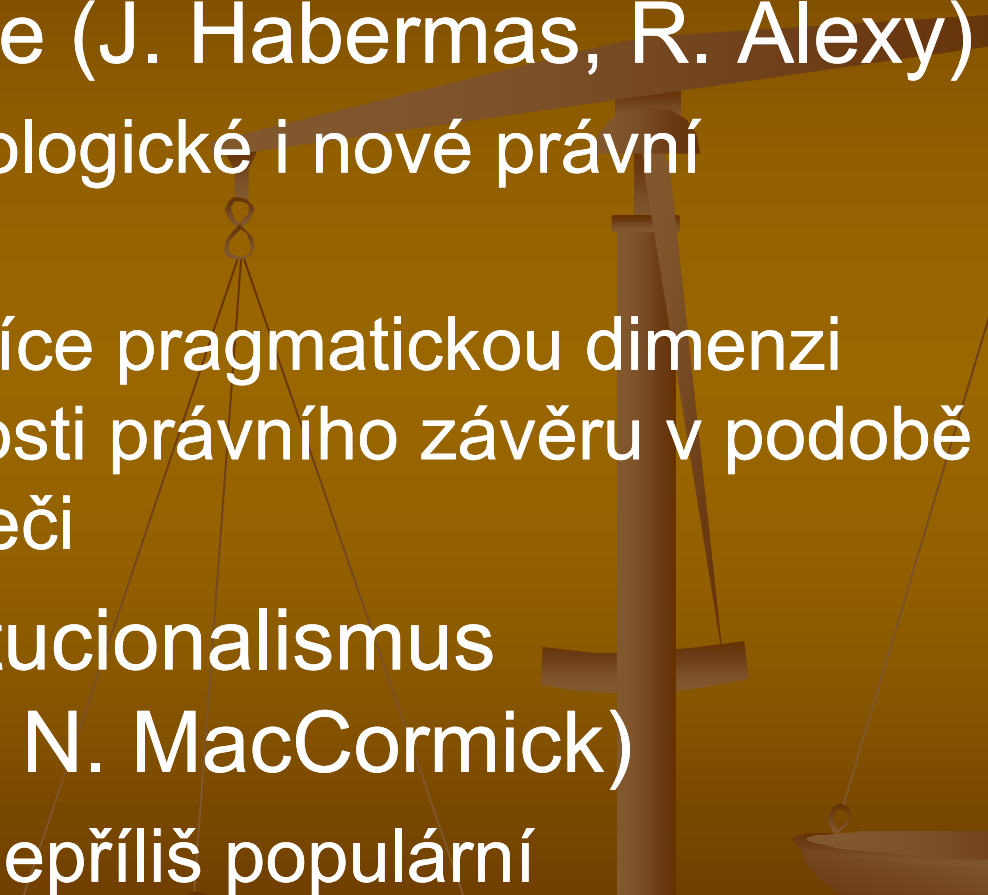

Směry právní hermeneutiky

- Ad fenomenologická „nová“ právní hermeneutika
 - Reprezentanti nové právní hermeneutiky:
 - Arthur Kaufmann, Josef Esser, Winfried Hassemer (2. pol. 20. stol.)
 - Silný vliv v Polsku (T.-G. Studnicki, L. Morawski, J. Wróblewski)
 - Zkoumá strukturu právního porozumění, neprodukuje metody či návody
 - Staví se proti objektivistickému chápání pojmu poznání (formalistický racionalismus)
 - Důraz na rozumějící subjekt (interpreta)
 - Překonává subjekt-objektové schéma porozumění tradované metodologickou hermeneutikou

Kritika „nové“ právní hermeneutiky

- Diskursivní teorie (J. Habermas, R. Alexy)
 - Staví na metodologické i nové právní hermeneutice
 - Otevírají ještě více pragmatickou dimenzi problému platnosti právního závěru v podobě argumentační řeči
 - Normativní institucionalismus (O. Weinberger, N. MacCormick)
 - V současnosti nepříliš populární
-

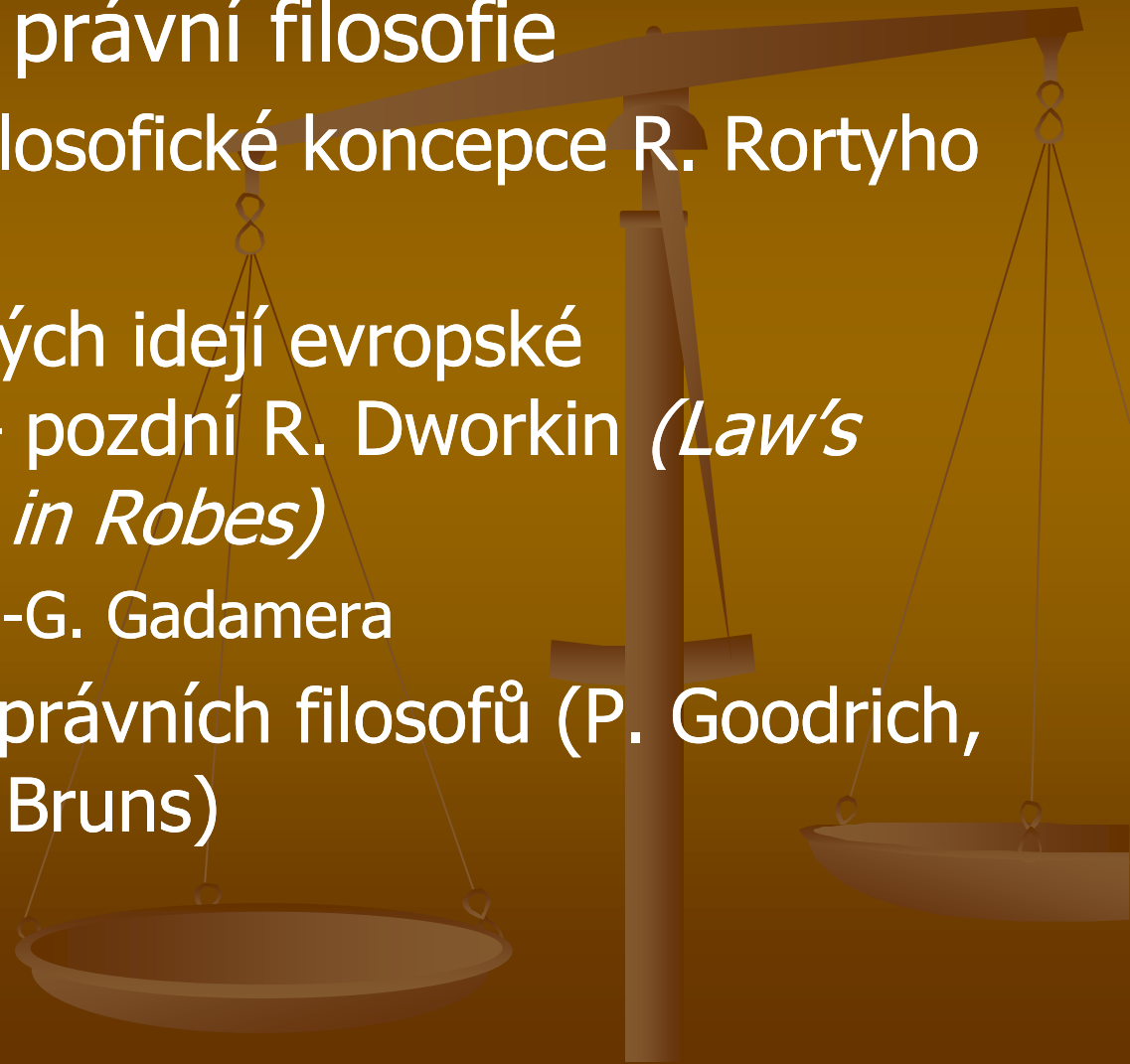
Směry právní hermeneutiky

■ Analytická právní hermeneutika

- Termín prezentovaný polskou právní teorií
- H. L. A. Hart, A. Aarnio, O. Weinberger
- Důraz na výklad textových skutečností v podobě výkladových vět, analýza argumentačních podmínek platnosti právního závěru
- Návaznost na filosofii jazyka, logiku norem (A. Tarski, G. H. von Wright) a skandinávský právní realismus (A. Ross)
- Pro české prostředí:
 - Weinbergerovo pojetí hermeneutiky

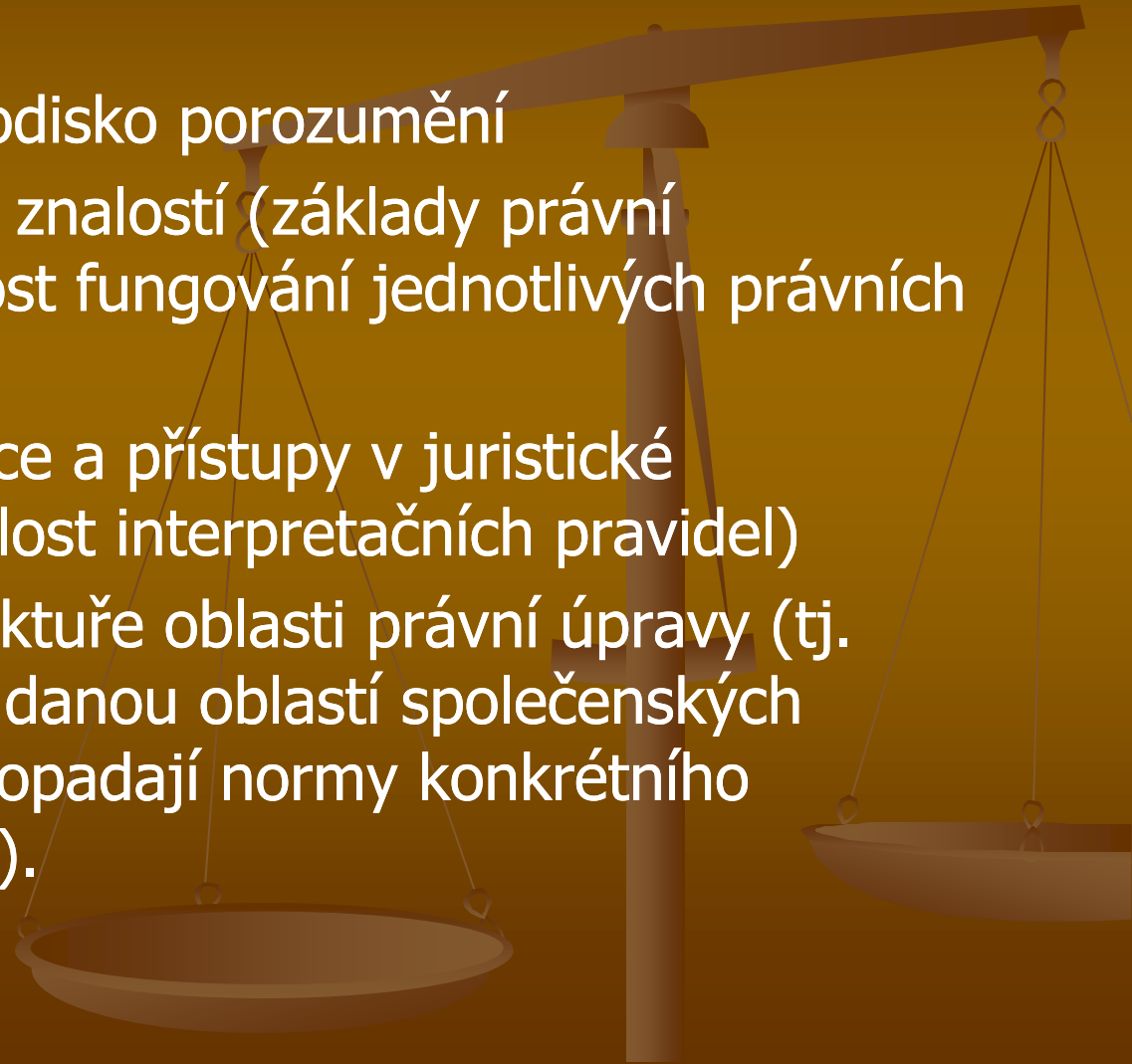
Směry právní hermeneutiky

- Anglo-americká právní filosofie
 - Návaznost na filosofické koncepce R. Rortyho a P. Winche
 - Recepce některých idejí evropské hermeneutiky – pozdní R. Dworkin (*Law's Empire, Justice in Robes*)
 - Navazuje na H.-G. Gadamera
 - Reakce dalších právních filosofů (P. Goodrich, F. Dallmayr, G. Bruns)

Právně-hermeneutické kategorie

- Předvědění
 - heuristické východisko porozumění
 - základy právních znalostí (základy právní dogmatiky, znalost fungování jednotlivých právních institutů...)
 - pravidla, koncepce a přístupy v juristické metodologii (znalost interpretačních pravidel)
 - vědomosti o struktuře oblasti právní úpravy (tj. obeznámenost s danou oblastí společenských vztahů, na něž dopadají normy konkrétního právního odvětví).

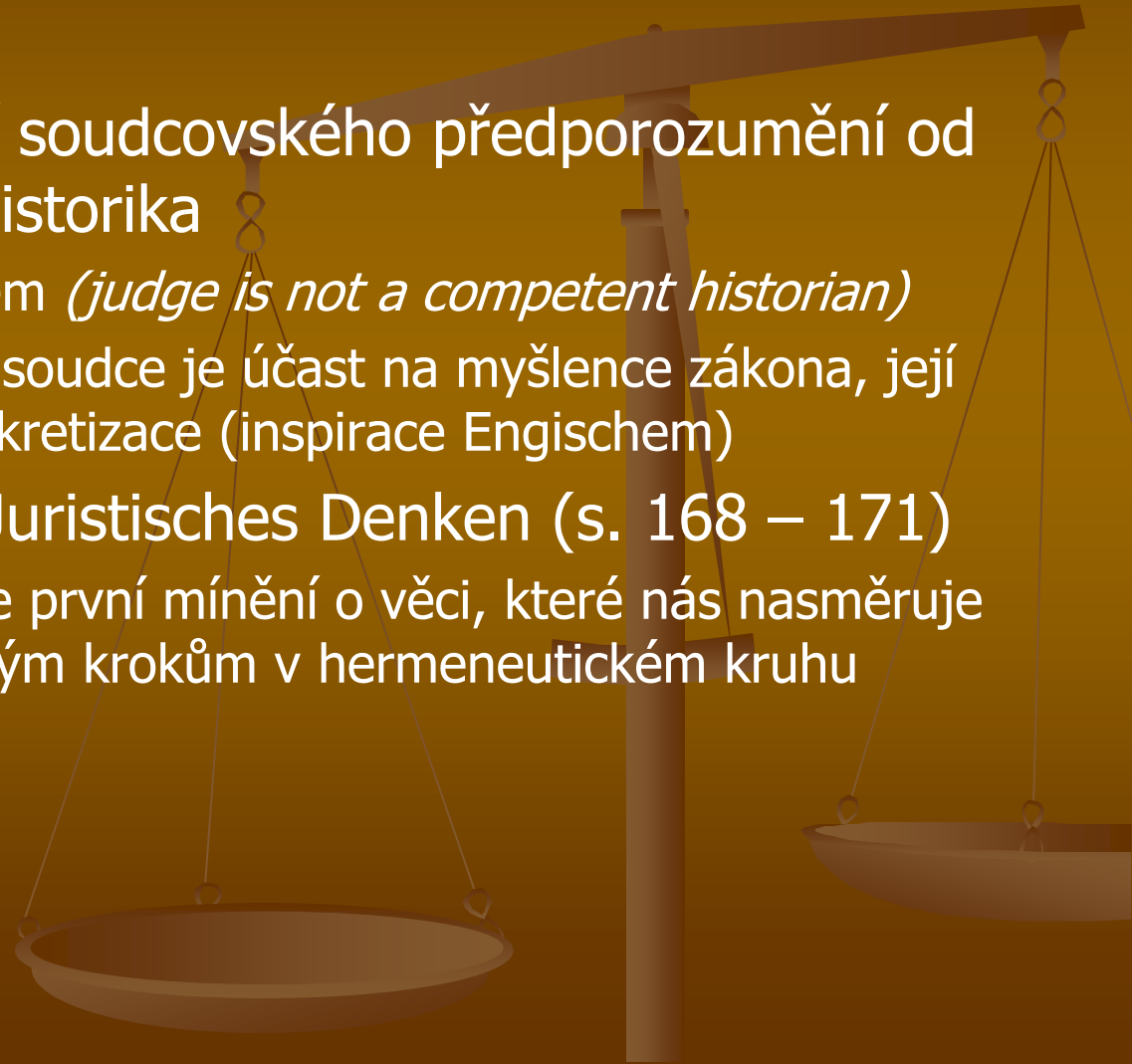
Právně-hermeneutické kategorie

- Předporozumění (základní subjektivní předstruktura porozumění)
 - *conditio sine qua non* právní argumentace a interpretace, a tedy i rozhodování právních případů
 - vztahuje nejen na skutkové a právní jazykové vyjádření právního případu, ale i na společenské souvislosti, rozložení zájmů, strukturu životních vztahů, na něž se právní normy vztahují
 - Z předporozumění vzniká **tzv. očekávání smyslu** (*Sinnerwartung*) práva v konkrétním případě, příbuznou kategorií je též intuice (*Rechtsgefühl* - právní cit) interpreta (srv. v angloamerickém pojetí - hunch theory, intuitivismus)
 - V aplikaci práva má předporozumění institucionální rozměr vytvářený řídicími idejemi orgánů aplikace práva (ústavnost, zákonnost, služební vázanost)

Soudcovské předporozumění

■ Funkce

- Gadamer: odlišení soudcovského předporozumění od předporozumění historika
 - paralela s Posnerem (*judge is not a competent historian*)
 - cílem porozumění soudce je účast na myšlence zákona, její zpřítomnění a konkretizace (inspirace Engischem)
- P. Mastronardi - Juristisches Denken (s. 168 – 171)
 - předporozumění je první mínění o věci, které nás nasměruje k dalším metodickým krokům v hermeneutickém kruhu (spirále)

Soudcovské předporozumění

- Dworkinovi soudci a jejich předporozumění (Říše práva, s. 404 a násl.)
 - představa ideálního interpreta, který má „svou“ teorii, jak funguje právo a jak je možné ho vykládat
 - Herkules (teorie integrity)
 - má v arzenálu nejen principy, pravidla a politiky, ale je také schopen aktualizace práva na podmínky života
 - Hermés (intencionalismus)
 - odkaz na rekonstruktivní poslání tradiční hermeneutiky
 - postupně poznává, že musí změnit svá interpretační východiska a posouvá se směrem k Herkulovi
 - Dworkin favorizuje (už předem) soudce Herkula, neboť považuje teorii práva jako integrity za silnější než legislativní intencionalismus

Soudcovské předporozumění

■ Richard. A. Posner

- dělení typů soudců podle jejich vlastností (*How judges think*)
- kritika převažujících teorií výkladu (či ideologií?) - *Reflections on Judging* (terčem soudce Nejvyššího soudu USA Antonin Scalia)
 - textualismus (literalismus) + originalismus (historicismus)
 - slovníkový textualismus je beznadějný (s. 200)
- obsah soudcovského předporozumění potenciálně determinuje správnost, plauzibilitu a spravedlnost řešení případu

Právně-hermeneutické kategorie

■ Předsudek

- Navazuje na předporozumění interpreta
- V negativní podobě může být zdrojem **tendenčního výkladu** či **falzifikace** (tzn. interpret záměrně přetváří a přizpůsobuje vykládaný objekt svému předsudku)
- Nemusí vždy vést k nesprávnému řešení
- Právní interpretace by se měla s předsudky vyrovnávat
- Platná právní úprava soudci zakazuje mít některé typy „předsudků“

Soudce a předsudek

§ 80 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích:

(2) V zájmu záruk nezávislosti a nestrannosti výkonu soudcovské funkce soudce zejména

- a) je povinen prosazovat a obhajovat nezávislost soudnictví a jeho dobrou pověst,
- b) je povinen chovat se tak, aby nezavdal příčinu ke snížení důvěry v soudnictví a důstojnosti soudcovské funkce,
- c) je povinen odmítnout jakýkoliv zásah, nátlak, vliv, přání nebo žádost, jejichž důsledkem by mohlo být ohrožení nezávislosti soudnictví,
- d) se nesmí při výkonu své funkce nechat ovlivnit zájmy politických stran, veřejným míněním a sdělovacími prostředky,
- e) musí vystupovat nezaujatě a **ke stranám nebo účastníkům řízení přistupovat bez ekonomických, sociálních, rasových, etnických, sexuálních, náboženských nebo jiných předsudků,**
- f) dbá svým chováním o to, aby jeho nestrannost nebyla důvodně zpochybňována.

Právně-hermeneutické kategorie

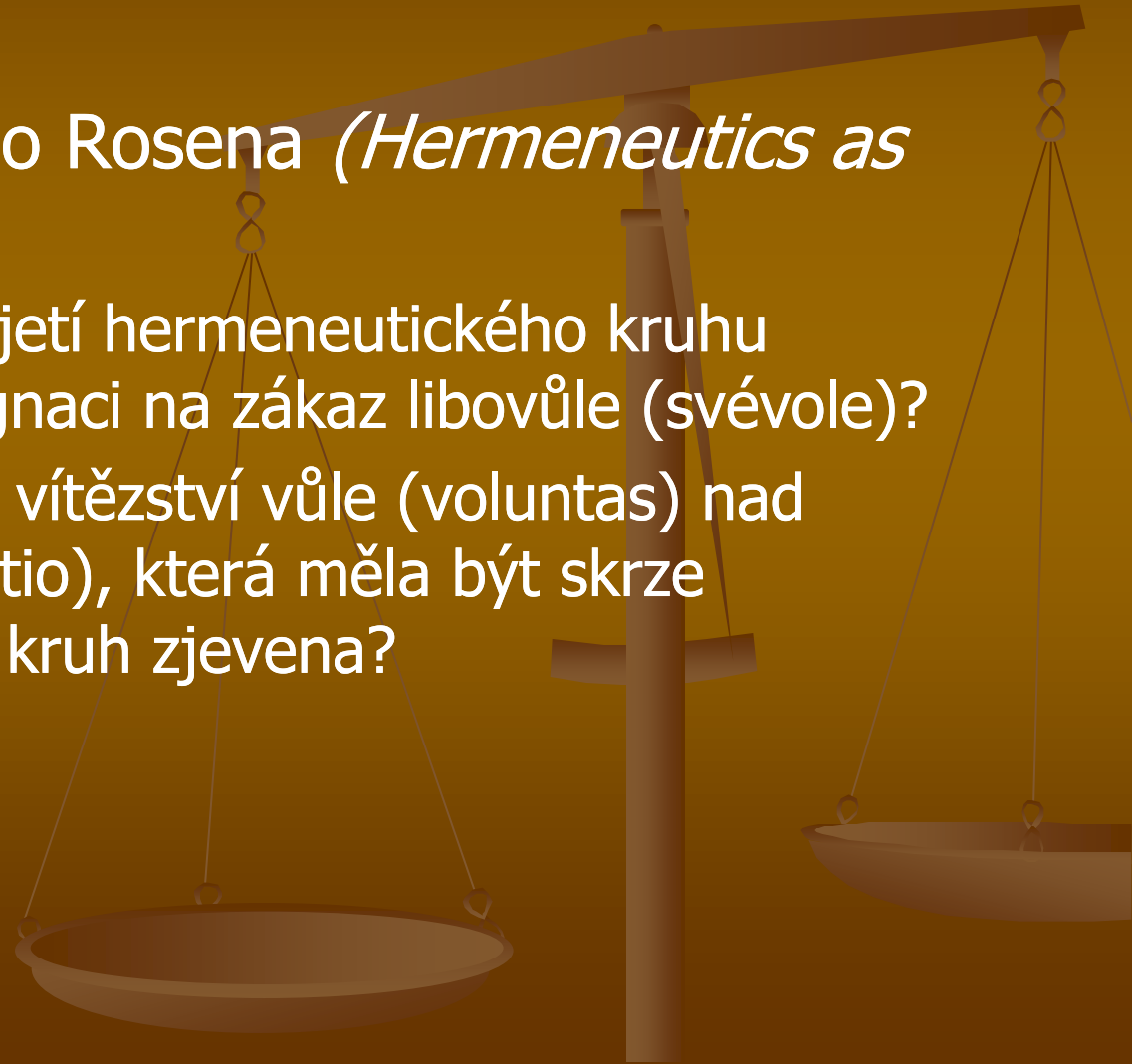
- Hermeneutický kruh (spirála)
 - kruhová struktura duchovního porozumění dějinným skutečností, tedy i právního rozumění / metoda porozumění
 - od celku k části a od části k celku (kruh)
 - J. Hroch: *„teze o dialektické totožnosti poznávajícího s poznávaným, interpretujícího s interpretovaným na podkladě procesu, v němž opětovně postupujeme od části k celku, od celku k části, abychom mohli najít cestu ke stanovení jednotného smyslu interpretovaného textu.“*
 - Časový a kvalitativní faktor – tzv. hermeneutická spirála
 - Transcendentní model právního myšlení
 - předporozumění interpreta - normativní text
 - právní norma (normy) - systém práva
 - Skutkové okolnost – skutkový stav
 - právní norma - skutkový stav
 - Teze o přibližování (*Annäherungsthese*)
 - Náhled tradiční metodologie na hermeneutický kruh

Anglo-americké právní myšlení a hermeneutický kruh

■ Fred Dallmayr:

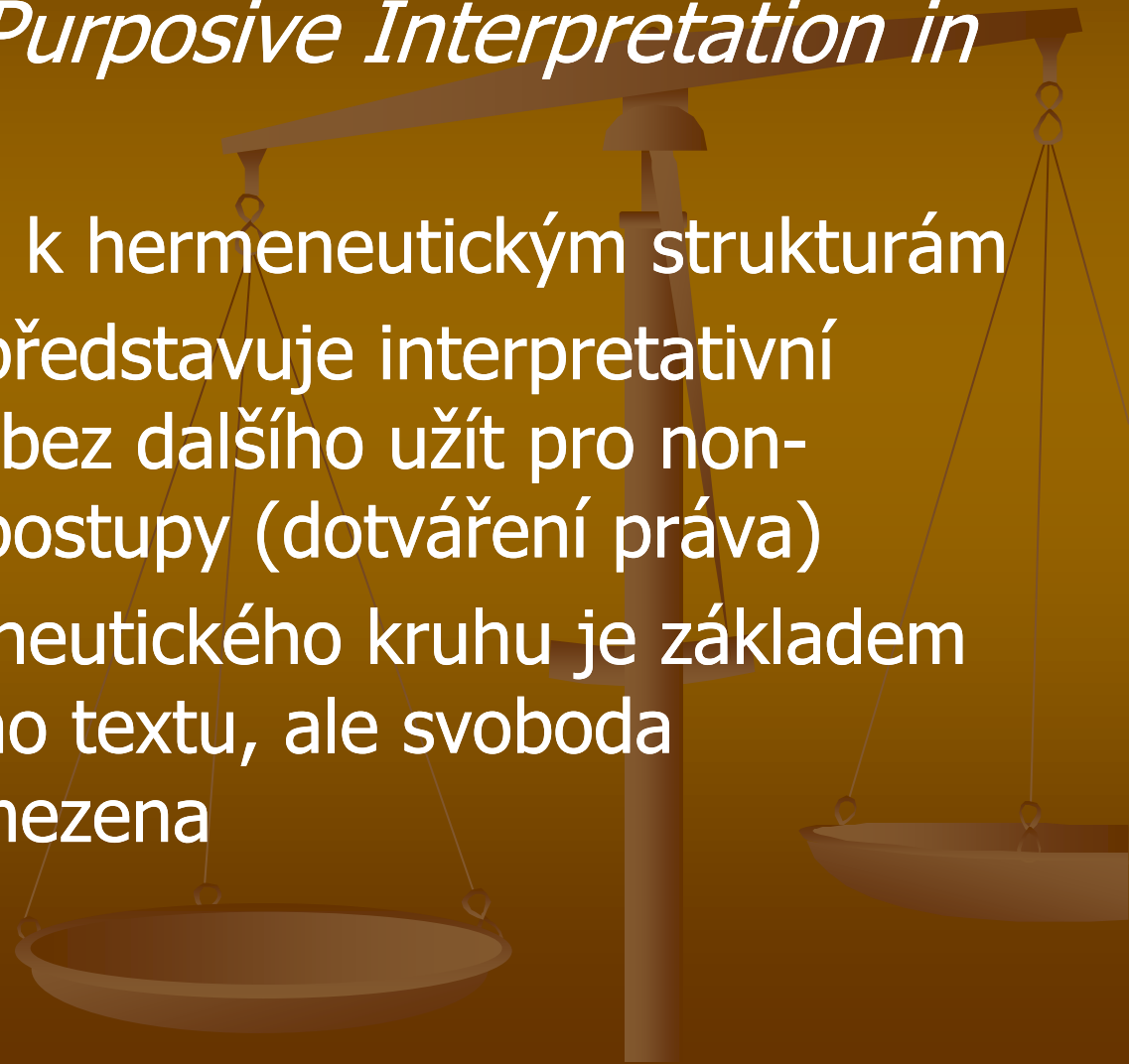
■ Kritika Stanleyho Rosena (*Hermeneutics as Politics*)

- Neznamená přijetí hermeneutického kruhu naprostou rezignací na zákaz libovůle (svévole)?
- Nejsme svědky vítězství vůle (voluntas) nad racionalitou (ratio), která měla být skrze hermeneutický kruh zjevena?

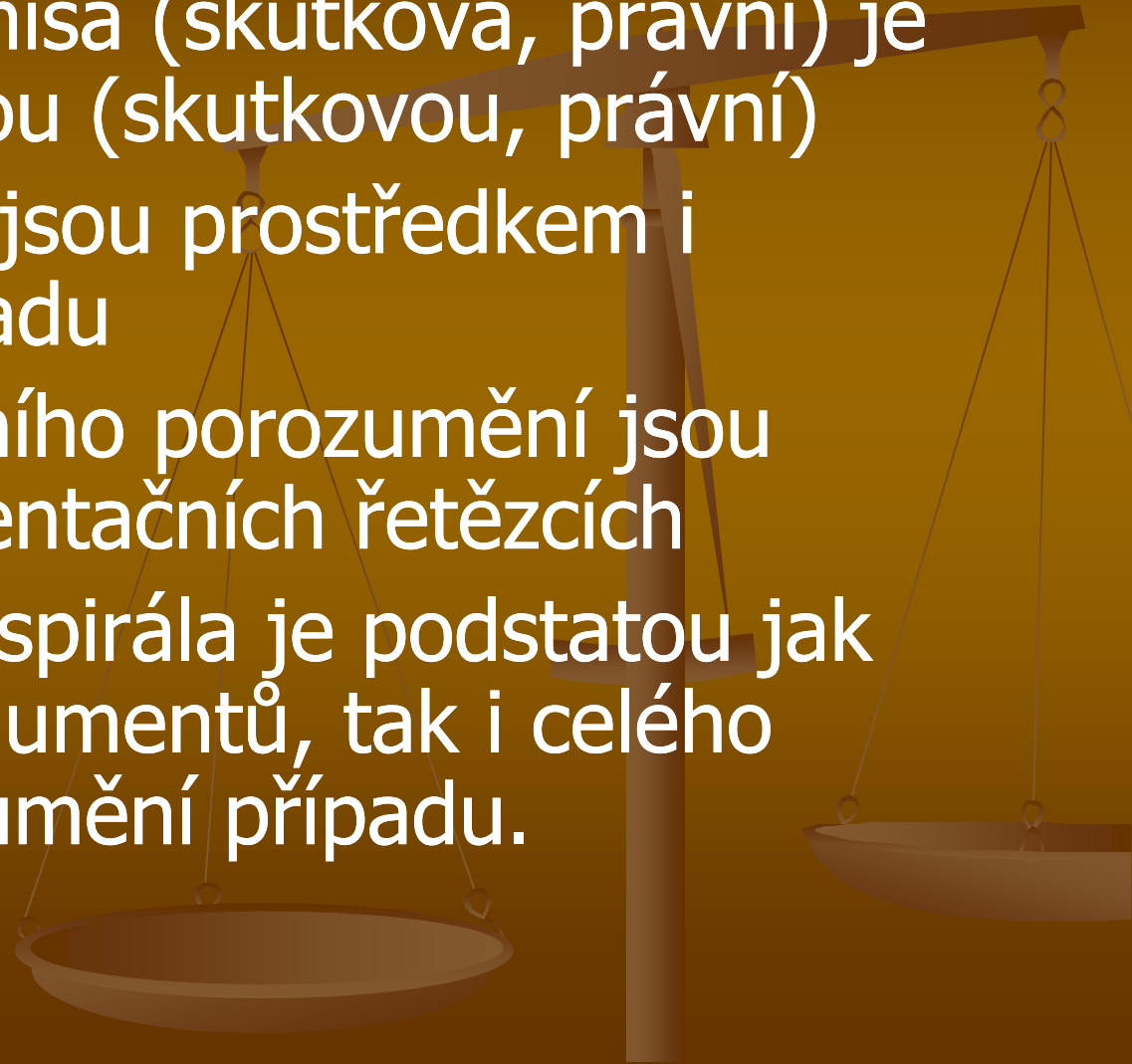
Současné právní myšlení a hermeneutický kruh

- Aharon Barak (*Purposive Interpretation in Law*)
 - Opatrný přístup k hermeneutickým strukturám
 - Hermeneutika představuje interpretativní doktrínu, nelze bez dalšího užít pro non-interpretativní postupy (dotváření práva)
 - Paradox hermeneutického kruhu je základem výkladu právního textu, ale svoboda interpreta je omezena

Vztah hermeneutických struktur a právní argumentace

- Každá dílčí premisa (skutková, právní) je výkladovou větou (skutkovou, právní)
- Výkladové věty jsou prostředkem i výsledkem výkladu
- Schémata právního porozumění jsou skryta v argumentačních řetězcích
- Hermeneutická spirála je podstatou jak jednotlivých argumentů, tak i celého právního porozumění případu.

Děkuji za pozornost.

